

A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE (nagytanács)

2006. december 5.*

A C-94/04. és C-202/04. sz. egyesített ügyekben,

az EK 234. cikk alapján benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelmek tárgyában, amelyeket a Corte d'appello di Torino (Olaszország) a Bírósághoz 2004. február 25-én érkezett, 2004. február 4-i, valamint a Tribunale di Roma (Olaszország) a Bírósághoz 2004. május 18-án érkezett, 2004. május 6-i határozataikkal terjesztettek elő az előttük

Federico Cipolla (C-94/04)

és

Rosaria Portolese, férjezett neve Fazari,

valamint

Stefano Macrino,

Claudia Capodarte (C-202/04)

és

Roberto Meloni

* Az eljárás nyelve: olasz.

között folyamatban lévő eljárásokban,

A BÍRÓSÁG (nagytanács),

tagjai: V. Skouris elnök, P. Jann, C. W. A. Timmermans, A. Rosas, R. Schintgen, J. Klučka tanácselnökök, J. Malenovský, U. Løhmus (előadó) és E. Levits bírák,

főtanácsnok: M. Poiares Maduro,
hivatalvezető: L. Hewlett főtanácsos,

tekintettel az írásbeli szakaszra és a 2005. október 25-i tárgyalásra,

figyelembe véve a következők által előterjesztett észrevételeket:

- F. Cipolla képviseletében G. Cipolla avvocatessa,
- R. Meloni képviseletében S. Sabbatini, D. Condello, G. Scassellati Sforzolini és G. Rizza avvocati,
- az olasz kormány képviseletében I. M. Braguglia, meghatalmazotti minőségben, segítője: P. Gentili avvocato dello Stato,

- a német kormány képviselőjében A. Dittrich, C.-D. Quassowski és M. Lumma, meghatalmazotti minőségben,
- az osztrák kormány képviselőjében E. Riedl, meghatalmazotti minőségben,
- az Európai Közösségek Bizottsága képviselőjében E. Traversa, R. Wainwright és F. Amato, valamint K. Mojzesowicz, meghatalmazotti minőségben,

a főtanácsnok indítványának a 2006. február 1-jei tárgyaláson történt meghallgatását követően,

meghozta a következő

Ítéletet

- 1 Az előzetes döntéshozatal iránti kérelmek az EK 10., EK 49., EK 81. és az EK 82. cikk értelmezésére irányulnak.
- 2 E kérelmeket két ügyvédnek az ügyfeleikkel szemben tiszteletdíjuk behajtása iránt folyamatban lévő eljárásokban terjesztették elő.

Jogi háttér

- 3 A később módosított, 1934. január 22-i 36. törvénnyé (GURI 24. sz., 1934. január 30.) alakított 1933. november 27-i királyi törvényrendelet (GURI 281. sz., 1933. december 5.) (a továbbiakban: királyi törvényrendelet) értelmében az igazságügyi minisztérium felügyelete alatt létrehozott Consiglio nazionale forense (országos ügyvédi kamarai tanács, a továbbiakban: CNF) a kartársaik által választott ügyvédek közül áll, amely minden fellebbezési bíróság illetékességi területén egy-egy taggal képviselteti magát.

- 4 A királyi törvényrendelet 57. cikke előírja, hogy a polgári jogi, büntetőjogi és peren kívüli ügyekben eljáró ügyvédeknek és „procuratorinak” járó tiszteletdíjak és térítések megállapítására szolgáló kritériumokat a CNF két évente határozattal állapítja meg. A CNF erről szóló határozatának meghozatalát követően az ügyvédi tiszteletdíjak díjszabását (a továbbiakban: a díjszabás) az olasz jogszabályok értelmében az igazságügyi miniszter a Comitato interministeriale dei prezzi (minisztériumközi árbizottság, a továbbiakban: CIP) véleményének kézhezvételét, valamint a Consiglio di Statoval (az Államtanács) való konzultációt követően hagyja jóvá.

- 5 A királyi törvényrendelet 58. cikkének értelmében a kérdéses kritériumokat a peres eljárások értékének, valamint az eljáró hatóság szintjének, illetve a büntetőjogi perek esetében azok időtartamának függvényében állapítják meg. A díjszabás minden egyes jogügylet-re vagy eljárási cselekmény-re, illetve jogügylet- vagy eljárás-cselekmény-csoport-ra nézve megállapítja a tiszteletdíjak felső és alsó határát.

- 6 A királyi törvényrendelet 60. cikke úgy rendelkezik, hogy a tiszteletdíjak elszámolását a bíróság állapítja meg e kritériumok alapján, miközben figyelembe veszi a tárgyalat kérdések súlyát és mennyiségét is. Az elszámolásnak az előzőleg rögzített alsó és felső határ között kell maradnia. Mindemellett kivételes jelentőségű

esetekben és a jogvita sajátos jellegére tekintettel, továbbá ha a szolgáltatás valódi értéke indokolja, a bíróság túllépheti a díjszabás által rögzített felső határt. És fordítva, amennyiben az ügy könnyen elintézhető, a bíróság az alsó határnál alacsonyabb tiszteletdíjat is megállapíthat. A bíróság döntését mindkét esetben indokolni kell.

- 7 Az olasz polgári törvénykönyv 2233. cikkének értelmében általánosságban amennyiben a felek nem állapodtak meg a szolgáltatási szerződés címén fizetendő javadalmazásról, és e javadalmazás a hatályban lévő díjszabások, illetve szokások alapján nem meghatározható, azt a bíróság rögzíti, miután meghallgatta azon szakmai szövetség véleményét, amelyhez a szolgáltatást nyújtó fél tartozik. Mindemellett az ügyvédi hivatással kapcsolatosan az 1942. június 13-i 794. törvény 24. cikke (GURI 172. sz., 1942. július 23.) úgy rendelkezik, hogy polgári ügyekben nyújtott jogi szolgáltatások esetén a díjszabás által meghatározott ügyvédi tiszteletdíjak alsó határától nem lehet eltérni, és minden ezzel ellentétes megállapodás semmis. A Corte suprema di cassazione (legfelsőbb semmítő szék) ítélezési gyakorlata szerint e szabály az ügyvédek peren kívüli szolgáltatásnyújtására is alkalmazandó.

- 8 A C-202/04. sz. ügyben szóban forgó díjszabást a CNF 1994. szeptember 29-én módosított, az 1994. október 5-i 585. minisztériumi rendelettel (GURI 247. sz., 1994. október 21.) jóváhagyott 1993. június 12-i határozata rögzíti. A rendelet 2. cikke úgy rendelkezik, hogy „a mellékletben meghatározott díjtáblázatban előírt díjemelések 50%-a 1994. október 1-jétől, a fennmaradó 50%-a pedig 1995. április 1-jétől alkalmazandó”. Ezen időbeli lépcsőzetes díjemelés oka a CIP által tett észrevételekben keresendő, ugyanis e bizottság figyelembe vette különösen az infláció emelkedését. Az igazságügyi miniszter a díjszabás jóváhagyását megelőzően újból konzultált a CNF-fel, amely 1994. szeptember 29-i ülésén elfogadta a díjszabás hatályba léptetésének eltérő időpontjaira vonatkozó javaslatot.

- 9 A díjszabás a javadalmazás három csoportját foglalja magában, vagyis a tiszteletdíjakat, a polgári és közigazgatási jogi peres eljárásokban a bíróság előtti eljárás során felmerült költségek és térítések csoportját, a büntetőjogi eljárásokban a bíróság előtti eljárás tiszteletdíjainak csoportját, valamint a peren kívüli jogi szolgáltatások után járó tiszteletdíjak és térítések csoportját.

Az alapeljárások és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

A C-94/04. sz. ügy

- 10 R. Portolese (férjezett neve Fazari) és a Moncalieri községben található két, az övével szomszédos földdarab tulajdonosai F. Cipolla ügyvédhez fordultak, hogy indítson eljárást a fenti község ellen a Moncalieri polgármestere által e földek sürgősségi elfoglalása tárgyában – amelyet nem követett kisajátítás – hozott egyedi határozata miatti kártérítés tárgyában. F. Cipolla három külön perindító iratot készített, és három eljárást indított az említett község ellen a Tribunale di Torino előtt.
- 11 Ezt követően a jogvita az érintett földtulajdonosok egyikének közvetlen kezdeményezésére, ám F. Cipolla részvétele nélkül lebonyolított jogügyletnek köszönhetően megoldódott.
- 12 F. Cipolla, aki a három perindító iratok megszerkesztését és ellenjegyzését megelőzően az alapeljárás mindhárom felperesétől jogi szolgáltatásai fejében a jelek szerint előlegként 1 850 000 ITL-t kapott, és R. Portolese számára 4 125 000 ITL végösszegű számlát bocsátott ki, amely tiszteletdíját és egyéb költségeit fedezte. R. Portolese megtagadta a fenti összeg kifizetését. Az ebből eredő jogvita miatt indított eljárásban a Tribunale di Torino 2003. június 12-én hozott ítéletével helybenhagyta a 1 850 000 ITL-es összeg kifizetését, és elutasította F. Cipolla 4 125 000 ITL-es összeg megfizetésére vonatkozó kérelmét. F. Cipolla fellebbezést nyújtott be az ítélet ellen a Corte d'appello di Torinohoz, amelyben különösen a díjszabás alkalmazását kérte.
- 13 A kérdést előterjesztő bíróság végzéséből kitűnik, hogy az előtte folyó eljárás keretében arra keres választ, hogy amennyiben bebizonyosodik, hogy a felek megállapodást kötöttek az ügyvédi tiszteletdíj átalánydíjas fizetéséről, az

1 850 000 ITL-es átalányösszegre vonatkozó állítólagos megállapodás az olasz szabályozás ellenére érvényesnek tekinthető-e azon indokból, hogy ezen összegnek a díjszabás alapján történő ügyvédi tiszteletdíj számításával hivatalból történő helyettesítése nem felelne meg a közösségi versenyjogi szabályozásnak.

14 Egyébiránt a kérdést feltevő bíróság megemlíti, hogy amennyiben egy Olaszországon kívül letelepedett jogász az ebben a tagállamban letelepedett címzettnek nyújt jogi szolgáltatásokat, és az erre vonatkozó szerződésre az olasz jog irányadó, vagyis a jogi szolgáltatásokkal kapcsolatosan a díjszabásban rögzített javadalmazás összegétől való eltérésre vonatkozó abszolút tilalom szabálya is alkalmazandó. Ezen esetekben is alkalmazandó tehát a díjazás kötelező legalsó határa. A fent hivatkozott tilalomnak tehát az lehet a hatása, hogy megakadályozza más ügyvédek belépését az olasz szolgáltatási piacra.

15 E körülmények között a Corte d'appello di Torino úgy határozott, hogy az eljárást felfüggeszti, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjeszti a Bíróság elé:

„1) A közösségi jognak az EK 10. cikkben, EK 81. cikkben és EK 82. cikkben előírt verseny elve a jogi szolgáltatások nyújtására is alkalmazandó?

2) A fenti elv magában foglalja-e, vagy sem azt a lehetőséget, hogy a felek az ügyvédi javadalmazásról kötelező erejű megállapodást köthetnek?

3) Mindenesetre az ügyvédi javadalmazástól való eltérés abszolút tilalma ezen elvbe ütközik-e, vagy sem?

- 4) Az EK 10. és 49. cikkben előírt szolgáltatás nyújtása szabadságának elve a jogi szolgáltatásokra is alkalmazandó-e?
- 5) Amennyiben a válasz igenlő, a fenti elvvel összeegyeztethető-e az ügyvédi tiszteletdíjaktól való eltérésre vonatkozó abszolút tilalom?”

A C-202/04. sz. ügy

- ¹⁶ Az ügyvédi kamara véleményére támaszkodva, és a díjszabást alkalmazva R. Meloni ügyvéd C. Capodarte és S. Macrino ellen fizetési meghagyás iránti kérelmet terjesztett elő az utóbbiak javára szerzői jogi területen nyújtott bizonyos peren kívüli jogi szolgáltatással – amelyek többek között szóbeli tanácsadást és az ellenfél ügyvédjének küldött leveleket foglaltak magukban – kapcsolatos tiszteletdíj megfizetése iránt, és a fizetési meghagyást az eljáró bíróság ki is bocsátotta.
- ¹⁷ C. Capodarte és S. Macrino ellentmondást nyújtott be a fizetési meghagyás ellen a Tribunale di Romához, különösen arra hivatkozva, hogy az elvégzett ügy jelentőségére és az ügyvéd által ténylegesen elvégzett jogi munkára tekintettel a R. Meloni által követelt tiszteletdíj aránytalan.
- ¹⁸ A R. Meloninak járó tiszteletdíj összegének meghatározása érdekében a Tribunale di Roma úgy ítéli meg, hogy mérlegelni kell, hogy a díjszabás peren kívüli esetekre vonatkozóan alkalmazandó része összeegyeztethető-e az EK-Szerződés rendelkezéseivel, figyelembe véve különösen azt a tényt, hogy az érdekeltek a kérdéses peren kívüli jogi szolgáltatás igénybe vételéhez nem voltak kötelesek ügyvédhez fordulni.

- 19 Következésképpen a Tribunale di Roma felfüggesztette eljárását, és előzetes döntéshozatalra az alábbi kérdést terjesztette a Bíróság elé:

„Az EK-Szerződés 5. és 85. cikkével (jelenleg EK 10. cikk és EK 81. cikk) ellentétes-e az, hogy valamely tagállam olyan törvényi vagy rendeleti intézkedést fogadjon el, amely az ügyvédi szakmai kamarai szerv által készített tervezet alapján az ügyvédi hivatáshoz tartozó személyek részére fizetendő tiszteletdíjak alsó és felső határát rögzítő díjszabást hagy jóvá olyan szolgáltatások tekintetében, amelyeknek tárgya olyan (»peren kívüli«) tevékenység, amelynek nyújtása nem kizárólagosan csupán az ügyvédi szakmai kamara tagjai által nyújtható, hanem e szolgáltatásokat bárki nyújthatja?»

- 20 A két ügyet a közöttük lévő összefüggés miatt az eljárási szabályzat 103. cikkével összefüggésben értelmezett 43. cikkének megfelelően az ítélethozatal céljából egyesíteni kell.

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésekről

Az elfogadhatóságról

A C-94/04. sz. ügy

– A Bíróságnak benyújtott észrevételekről

- 21 F. Cipolla szerint a kérdést előterjesztő bíróság által döntéshozatalra előterjesztett kérdések elfogadhatatlanok egyrészt abból az indokból, hogy az alapeljárás eldöntése szempontjából irrelevánsak, másrészt pedig e kérdések hipotetikus jellegűek.

- 22 Az első elfogadhatatlansági kifogással kapcsolatosan F. Cipolla fenntartja, hogy az előzetes döntéshozatalra utaló határozatban kifejtettekkel ellentétben a hatályos nemzeti jog nem követeli meg, hogy a nemzeti bíróság az ügyvéd és ügyfele közötti megállapodás fennállását és jogszerűségét mérlegelje. Az utóbbiak közötti megállapodás hiánya, valamint az ügyfél által a megfizetendő szolgáltatás címén kifizetett összeg „előlegnek” minősítése ítélt dolgoknak (*res iudicatae*) tekintendők, mivel ezek ellen nem nyújtottak be fellebbezést.
- 23 A második elfogadhatatlansági kifogás kapcsán F. Cipolla arra hivatkozik, hogy az ügyvéd és ügyfele között megkötött megállapodás érvényessége csupán akkor lehet mérlegelés tárgya, amennyiben bizonyított, hogy ez a megállapodás létezik. Ez a helyzet viszont a jelen ügyben nem áll fenn. Ezért tehát a Corte d'appello di Torino által feltett kérdések konzultatív véleménykéréshez hasonlíthatók.
- 24 A német kormány úgy ítéli meg, hogy mivel a kérdéses alapeljárás tényállása nem nemzetközi vonatkozású, az EK 49. cikk nem alkalmazható. Az Európai Községek Bizottsága a Bíróság legújabb ítélkezési gyakorlatára támaszkodva úgy véli, hogy az előzetes döntéshozatali kérelem annyiban, amennyiben az EK 49. cikk értelmezésére vonatkozik, elfogadható.

– A Bíróság válasza

- 25 A F. Cipolla által hivatkozott elfogadhatatlansági kifogásokkal kapcsolatosan emlékeztetni kell, hogy a nemzeti bíróság által saját felelősségére meghatározott jogszabályi és ténybeli háttér alapján – amelynek helytállóságát a Bíróság nem vizsgálhatja – a közösségi jog értelmezésére vonatkozóan előterjesztett kérdések releváns voltát vélelmezni kell (lásd a C-300/01. sz. Salzmann-ügyben 2003. május 15-én hozott ítélet [EBHT 2003., I-4899. o.] 29. és 31. pontját). A nemzeti bíróságok által előterjesztett előzetes döntéshozatal iránti kérelem Bíróság általi elutasítása csak abban az esetben lehetséges, amennyiben nyilvánvaló, hogy a közösségi jog értelmezése, amelyet a nemzeti bíróság kért, nem függ össze az alapeljárás

tényállásával vagy tárgyával, illetve ha a szóban forgó probléma hipotetikus jellegű, vagy a Bíróság nem rendelkezik azon ténybeli és jogi elemek ismeretével, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a feltett kérdéseket hatékonyan megválaszolja (lásd különösen a C-379/98. sz. PreussenElektra-ügyben 2001. március 13-án hozott ítélet [EBHT 2001., I-2099. o.] 39. pontját és a C-466/04. sz. Acereda Herrera-ügyben 2006. június 15-én hozott ítélet [EBHT 2006., I-5341. o.] 48. pontját).

- 26 Tehát a fent említett relevancia vélelme nem dönthető meg pusztán azon körülmény alapján, hogy az alapeljárás valamelyik fele bizonyos – a jelen ítélet 22. pontjában részletezett – tényeket vitat, amelyek helytállóságának vizsgálata nem a Bíróság feladata, és amelyektől az említett eljárás tárgyának meghatározása függ.
- 27 Ennélfogva úgy kell tekinteni – amint az előzetes döntéshozatalra utaló határozatból kiderül –, hogy az alapeljárás arra vonatkozik, hogy az ügyvéd és ügyfele között az ügyvéd átalánydíjas javadalmazásával kapcsolatban kötött megállapodás létező és érvényes-e azon indokból, hogy annak az érintett tagállamban hatályos díjszabás alapján kiszámítandó ügyvédi javadalmazással való hivatalból történő helyettesítése nem felel meg a versenyjogi közösségi szabályoknak.
- 28 E tekintetben meg kell állapítani, hogy nem nyilvánvaló, hogy a közösségi jog értelmezése, amelyet a nemzeti bíróság kért, nem függ össze az alapeljárás tényállásával vagy tárgyával, sem az, hogy a közösségi szabályok értelmezésére vonatkozó kérdések hipotetikus jellegűek lennének.
- 29 Még ha fel is tesszük, hogy az alapeljárás tárgyát képező megállapodás létezése nem megállapított, nem kizárt, hogy a közösségi jog értelmezése, amelyet a kérdést előterjesztő bíróság kért – amely lehetővé teszi az utóbbi részére, hogy a Szerződés által megállapított versenyjogi szabályok értelmében mérlegelje a díjszabás összegeztethetőségét – e bíróság részére hasznos legyen az előtte folyó eljárás eldöntése

érdekében. E kérdés főképpen az ügyvédi tiszteletdíjak elszámolására vonatkozik, amelyet – amint a jelen ítélet 6. pontjában kifejtettük – az eljáró bíróság bizonyos kivételekkel az igazságügyi miniszter által előzetesen rögzített alsó és felső határ között állapít meg.

30 Végül különösen az EK 49. cikk értelmezésére vonatkozó kérdések tekintetében megjegyzendő, hogy ugyan egyértelmű, miszerint a kérdést előterjesztő bíróság előtt folyó eljárás összes eleme egy tagállamra vonatkozik, a válasz mindazonáltal hasznos lehet a kérdést előterjesztő bíróság számára, különösen amennyiben nemzeti joga az alapügyhöz hasonló eljárásban előírná, hogy valamely olasz állampolgárt ugyanazon jogokban kell részesíteni, mint amelyekkel más tagállam állampolgára hasonló helyzetben rendelkezne a közösségi jog alapján (lásd különösen a C-451/03. sz., *Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti* ügyben 2006. március 30-án hozott ítélet [EBHT 2006., I-2941. o.] 29. pontját).

31 Azt kell tehát megvizsgálni, hogy a Szerződésnek a szolgáltatás szabadságára vonatkozó rendelkezéseinek értelmezésével, amelyet a kérdést előterjesztő bíróság kért, ellentétes-e az alapeljárás tárgyát képező nemzeti szabályozás, amennyiben e szabályozás más tagállamban letelepedett személyekkel szemben alkalmazandó.

32 A fentiekre tekintettel meg kell állapítani, hogy az előzetes döntéshozatal iránti kérelem elfogadható.

A C-202/04. sz. ügy

– A Bírósághoz benyújtott észrevételek

- 33 R. Meloni a Tribunale di Roma által feltett kérdés elfogadhatatlanságára hivatkozik azon indokból, hogy nincs semmilyen összefüggés e kérdés, valamint az eljáró bíróság előtt folyó eljárás eldöntése között, mivel ez utóbbi tárgya a díjszabásnak egy ügyvédi kamarai tagsággal rendelkező ügyvéd által nyújtott peren kívüli szolgáltatásra való alkalmazása.
- 34 Ezen túlmenően a kérdést előterjesztő bíróság nem jelölte meg azon okokat, amelyek arra indították, hogy felvesse a közösségi jog értelmezését.
- 35 Az olasz kormány fenntartja, hogy amennyiben – az alapeljárás tényállásához hasonlóan – a felek nem rögzítették szerződésben az ügyvédi tiszteletdíjat, és az ügyfél vitatja a jogi szakember által egyoldalúan kiszámlázott összeget, az olasz jog szerint az alapeljárásban eljáró bíróság e tiszteletdíjat szabadon állapíthatja meg. Ezért a peren kívüli ügyvédi szolgáltatások díjszabásának EK 10. cikkel, illetve EK 81. cikkel való összeegyeztethetősége az alapeljárás eldöntése tekintetében irreleváns.
- 36 Az olasz kormány továbbá vitatja a kérdést előterjesztő bíróság által előterjesztett kérdés relevanciáját tekintettel arra a tényre, hogy az alapeljárásban semmiféle versenyellenes gyakorlatról nincs szó, sem a díjszabás kidolgozása során, sem a piaci szereplők magatartása miatt.

– A Bíróság válasza

- 37 A R. Meloni által hivatkozott első elfogadhatatlansági kifogással kapcsolatosan emlékeztetni kell, hogy az alapeljárás tárgya a díjszabásnak egy ügyvédi kamarai tagsággal rendelkező ügyvéd által végzett peren kívüli szolgáltatásra való alkalmazása. A nemzeti bíróság kérdésével arra keres választ, hogy a versenyjogi szabályokkal ellentétes-e az ilyen díjszabás alkalmazása, amennyiben a díjszabás nem alkalmazható olyan személy által nyújtott peren kívüli szolgáltatás tekintetében, aki nem tagja az ügyvédi kamarának. E körülmények között a nemzeti bíróság által a közösségi jog értelmezésével kapcsolatosan feltett kérdéshez fűződő relevancia vélelme nem dönthető meg.
- 38 Az arra vonatkozó kifogás sem fogadható el, hogy a kérdést előterjesztő bíróság nem jelölte meg azon okokat, amelyek arra indították, hogy felvesse a közösségi jog értelmezését. A Bíróság ítélezési gyakorlata szerint elengedhetetlen, hogy a nemzeti bíróság minimális magyarázatot adjon az értelmezni kért közösségi rendelkezések kiválasztásának okaira, és e rendelkezések és az alapügyben alkalmazandó nemzeti jogszabály közötti kapcsolatra. (lásd különösen a C-116/00. sz. Laguillaumie-ügyben 2000. június 28-án hozott végzés [EBHT 2000., I-4979. o.] 16. pontját). Az előzetes döntéshozatalra utaló határozat viszont teljes mértékben eleget tesz e követelménynek, amint egyébként azt a főtanácsnok indítványának 24. pontja is kimondja.
- 39 Az olasz állam által hivatkozott első elfogadhatatlansági kifogással kapcsolatosan meg kell jegyezni, hogy a kérdést előterjesztő bíróság abból az előfeltételezésből indul ki, miszerint az előtte indított eljárás során az olasz jog értelmében az ügyvédnek járó tiszteletdíjat az ügyvédek által nyújtott peren kívüli szolgáltatásokra vonatkozó díjszabásra való hivatkozással kell megállapítania.

- 40 Amint arra a jelen ítélet fenti 25. pontjában emlékeztettünk, a nemzeti bíró által saját felelősségére meghatározott jogszabályi és ténybeli háttér helytállóságát – amelybe a Bíróság elé a közösségi jog értelmezésére vonatkozóan előterjesztett kérdések beleágazódnak – a Bíróság nem vizsgálhatja.
- 41 E körülmények között a közösségi jog értelmezésével kapcsolatosan feltett kérdéshez fűződő relevancia véelmét a felek nem döntötték meg.
- 42 Az olasz kormány által hivatkozott második elfogadhatatlansági kifogással kapcsolatosan emlékeztetni kell arra – amint az már jelen ítélet 37. pontjában megállapítást nyert –, hogy a kérdést előterjesztő bíróság kérdésével arra keres választ, hogy a Szerződés által megállapított versenyjogi szabályokkal ellentétes-e azon díjszabás alkalmazása, amely az előtte folyó eljárás tárgyát képezi. Az arra keresendő válasz, hogy az alapeljárásban versenyellenes gyakorlatról van-e szó, nagyon is a kérdést előterjesztő bíróság által felvetett értelmezési kérdés tárgyát képezi, és ezért nem tekinthető a jelen ügyben irrelevánsnak.
- 43 A fentiekből következően a Tribunale di Roma által előterjesztett előzetes döntéshozatal iránti kérelem elfogadható.

Az ügy érdeméről

A C-94/04. sz. ügyben feltett első három kérdésről és a C-202/04. sz. ügyben feltett kérdésről

- 44 E kérdésekkel – amelyeket a két ügy releváns tényezőit, valamint azt a tényt figyelembe véve újrafogalmazva kell együtt tárgyalni, hogy az alapeljárások tárgya a

tiszteletdíjak alsó határa – a kérdést előterjesztő bíróságok lényegében arra keresnek választ, hogy az EK 10. cikkel, EK 81. cikkel és EK 82. cikkel ellentétes-e az, hogy valamely tagállam olyan szabályozó intézkedést fogadjon el, amely a CNF-hez hasonló ügyvédi szakmai kamarai szerv által készített tervezet alapján olyan díjszabást hagy jóvá, amely az ügyvédi hivatáshoz tartozó személyek tiszteletdíjainak alsó határát rögzíti, és amelytől főszabály szerint nem lehet eltérni sem az ügyvédi hivatást gyakorlók által nyújtható szolgáltatások, sem – mint például a peren kívüli szolgáltatások esetén – olyan szolgáltatások esetén, amelyeket olyan gazdasági szereplő is nyújthat, akire a hivatkozott díjszabás nem alkalmazandó.

45 Előzetesen meg kell jegyezni, hogy mivel a hivatkozott díjszabás a tagállam egész területén alkalmazandó, e díjszabás az EK 81. cikk (1) bekezdése, valamint az EK 82. cikk értelmében hatással lehet a tagállamok közötti kereskedelemre (lásd e tekintetben a 8/72. sz., Vereeniging van Cementhandelaren kontra Bizottság ügyben 1972. október 17-én hozott ítélet [EBHT 1972., 977. o.] 29. pontját; a C-179/90. sz., Merci convenzionali porto di Genova ügyben 1991. december 10-én hozott ítélet [EBHT 1991., I-5889. o.] 14. és 15. pontját, továbbá a C-35/99. sz. Arduino-ügyben 2002. február 19-én hozott ítélet [EBHT 2002., I-1529. o.] 33. pontját).

46 Az állandó ítélkezési gyakorlat értelmében ugyan igaz az, hogy az EK 81. cikk és az EK 82. cikk önmagukban csakis a vállalkozások tevékenységét érintik, és nem vonatkoznak a tagállamoktól származó törvényi vagy rendeleti intézkedésekre, ettől még e cikkek – az EK 10. cikkel összefüggésben értelmezve, amely együttműködési kötelezettséget ír elő – kötelezik a tagállamokat arra, hogy ne hozzanak vagy ne tartsanak hatályban olyan – akár törvényi, akár pedig rendeleti – intézkedéseket, amelyek alkalmasak arra, hogy a vállalkozásokra vonatkozó versenyszabályok hatékony érvényesülését gátolják (lásd különösen a C-250/03. sz. Mauri-ügyben 2005. február 17-én hozott ítélet [EBHT 2005., I-1267. o.] 29. pontját és a hivatkozott ítélkezési gyakorlatot).

47 A Bíróság többek között kimondta, hogy az EK 10. cikket és az EK 81. cikket sérti akár az, ha valamely tagállam előírja vagy előnyben részesíti az EK 81. cikkel ellentétes megállapodások kötését, vagy az ilyen megállapodások hatását erősíti, akár

pedig ha a saját szabályozásának állami jellegét megszünteti azáltal, hogy a gazdasági jellegű döntések meghozatalának felelősségét piaci magánszereplőkre ruházza (a fent hivatkozott Mauri-végzés 30. pontja és a hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

48 E tekintetben az a tény, hogy valamely tagállam a CNF-hez hasonló ügyvédekből álló szakmai testületet arra kötelez, hogy dolgozza ki a tiszteletdíjak díjszabási tervezetét, az alapeljárás sajátos körülményei között nem tűnik olyan jellegű intézkedésnek, amely alkalmas annak megállapítására, hogy az állam megszüntette a végül elfogadott díjszabás állami jellegét azáltal, hogy az adott témában a döntéshozatal felelősségét az ügyvédségre ruházta volna.

49 Ugyan az alapeljárás tárgyát képező nemzeti szabályozás nem tartalmaz sem eljárási jellegű rendelkezéseket, sem anyagi jellegű előírásokat, amelyek ésszerűen valószínűsíthető módon alkalmasak annak biztosítására, hogy a CNF a díjszabás tervezetének kidolgozásánál a közérdek céljából a közhatalom részeként járjon el, nem tűnik úgy, hogy az olasz állam végső döntési jogköréről, illetve a hivatkozott díjszabás végrehajtásának ellenőrzéséről lemondott volna (lásd a fenti hivatkozott Arduino-ítélet 39. és 40. pontját).

50 Egyfelől a CNF csupán a díjszabási tervezet elkészítésével lett megbízva, amely önmagában nem kötelező. Az igazságügyi miniszter jóváhagyása hiányában a díjszabási tervezet nem léphet hatályba, és továbbra is a korábbi díjszabás alkalmazandó. Ebből következően a miniszternek áll csak módjában a tervezetet a CNF-fel módosíttatni. Ezen túlmenően a kérdéses minisztert két közintézmény – vagyis a Consiglio di Stato és a CIP – is segíti, amelyeknek a véleményét a díjszabás elfogadása előtt előzetesen be kell szereznie (lásd a fent hivatkozott Arduino-ítélet 41. pontját).

- 51 Másfelől a királyi törvényrendelet 60. cikke úgy rendelkezik, hogy a tiszteletdíjak elszámolását a[z eljáró] bíróság állapítja meg ugyanazon rendelet 57. cikkében meghatározott kritériumok alapján, miközben figyelembe veszi a tárgyalta kérdések súlyát és mennyiségét is. Ezen felül kivételes esetekben és a bíróság a rendelet 58. cikkének alkalmazásában szabályszerűen indokolt határozattal eltérhet a díjszabás által rögzített alsó határtól (lásd e tekintetben a fent hivatkozott Arduino-ítélet 42. pontját).
- 52 E körülmények között nem tekinthető úgy, hogy az olasz állam lemondott volna jogköréről azáltal, hogy a gazdasági jellegű döntések meghozatalának felelősségét magán piaci szereplőkre ruházta volna, amelynek következtében megszűnt volna az alapeljárás tárgyát képező szabályozás állami jellege (lásd a fentiekben hivatkozott Arduino-ítélet 43. pontját, valamint a fentiekben hivatkozott Mauri-végzés 36. pontját).
- 53 A jelen ítélet 50. és 51. pontjában kifejtett indokokból az sem róható fel ezen államnak, hogy a CNF-en keresztül előírta vagy előnyben részesítette volna a vállalkozások közötti megállapodások EK 81. cikkbe ütköző kötését, vagy hogy ezen megállapodások hatását erősítette volna, illetve hogy előírta vagy előnyben részesítette volna az EK 82. cikkbe ütköző erőfölénnyel való visszaélést vagy ezen visszaélés hatását erősítette volna (lásd e tekintetben a fentiekben hivatkozott Arduino-ítélet 43. pontját, valamint a fentiekben hivatkozott Mauri-végzés 37. pontját).
- 54 Ennélfogva a C-94/04. sz. ügyben feltett három kérdésre, valamint a C-202/04. sz. ügyben feltett kérdésre azt a választ kell adni, hogy az EK 10. cikkel, EK 81. cikkel és EK 82. cikkel nem ellentétes az, hogy valamely tagállam olyan szabályozó intézkedést fogadjon el, amely a CNF-hez hasonló ügyvédi szakmai kamarai szerv által készített tervezet alapján olyan díjszabást hagy jóvá, amely az ügyvédi hivatáshoz tartozó személyek tiszteletdíjainak alsó határát rögzíti, és amelytől elvben nem lehet eltérni sem az ügyvédi hivatást gyakorlók által nyújtható szolgáltatások, sem – mint például a peren kívüli szolgáltatások – olyan szolgáltatások esetén, amelyeket más gazdasági szereplő is nyújthat, akire a hivatkozott díjszabás nem alkalmazandó.

A C-94/04. sz. ügyben feltett negyedik és ötödik kérdésről

- 55 E két kérdéssel a Corte d'appello di Torino lényegében arra keres választ, hogy az EK 49. cikkel ellentétes-e az olyan szabályozás, amely abszolút módon tiltja a díjszabás által rögzített tiszteletdíjak legalsó határától való, megállapodásban rögzített eltérést – mint az alapeljárás tárgyát képező ügyben is – olyan szolgáltatások esetében, amelyek egyrésről peres eljárással kapcsolatosak, másrészt ügyvédek által nyújthatók.
- 56 Emlékeztetni kell arra, hogy az állandó ítélkezési gyakorlat szerint az EK 49. cikk nemcsak a más tagállamban letelepedett szolgáltatóval szemben a nemzetisége alapján alkalmazott minden hátrányos megkülönböztetés eltörlését követeli meg, hanem ugyanúgy valamennyi korlátozás megszüntetését akkor is, ha azok különbségtétel nélkül vonatkoznak a nemzeti és az egyéb tagállamokból származó szolgáltatókra, amennyiben azok akadályozzák, zavarják vagy kevésbé vonzóvá teszik egy olyan másik tagállamban letelepedett szolgáltató szolgáltatásait, ahol az jogszerűen nyújt hasonló szolgáltatásokat (lásd különösen a C-17/00. sz. De Coster-ügyben 2001. november 29-én hozott ítélet [EBHT 2001., I-9445. o.] 29. pontját, valamint a C-544/03. és C-545/03. sz., Mobistar és Belgacom Mobile ügyben 2005. szeptember 8-án hozott ítélet [EBHT 2005., I-7723. o.] 29. pontját).
- 57 Ezenkívül a Bíróság már kimondta, hogy a Szerződés 49. cikkébe ütközik minden olyan nemzeti szabályozás alkalmazása, amely a tagállamok közötti szolgáltatásnyújtást a kizárólag egy tagállamon belüli szolgáltatásnyújtásnál nehezebbé teszi (lásd a fent hivatkozott De Coster-ítélet 30. pontját, az ítélkezési gyakorlatot, valamint a fent hivatkozott Mobistar és Belgacom Mobile ítélet 30. pontját).
- 58 Az olasz jogi szabályozás által előírt, a díjszabásban rögzített legalsó határtól megállapodással való eltérés tilalma a más tagállamokban letelepedett ügyvédek számára nehezebbé teheti az olasz jogi szolgáltatások piacán történő szolgáltatás-

nyújtást, és ennél fogva korlátozhatja szolgáltatásnyújtásuk gyakorlását e tagállamban. Ennél fogva ez a tiltás az EK 49. cikk értelmében korlátozásnak minősül.

- 59 Ez a tilalom ugyanis megfosztja egy másik tagállamban letelepedett ügyvédeknek annak lehetőségétől, hogy a díjszabásnál alacsonyabb tiszteletdíj fejében hatékonyabb versenyt folytassanak az érintett tagállamban állandó tevékenységet folytató ügyvédekkel szemben, akik következképpen a külföldön letelepedett ügyvédekhez viszonyítva nagyobb lehetőségekkel rendelkeznek ügyfelek megtartására (lásd analógia útján a C-442/02. sz. CaixaBank France ügyben 2004. október 5-én hozott ítélet [EBHT 2004., I-8961. o.] 13. pontját).
- 60 Ráadásul ez a tilalom korlátozza az Olaszországban nyújtandó szolgáltatás címzettjeinek körét, mivel e címzettek nem fordulhatnak ügyvédi szolgáltatásokért más tagállamban letelepedett ügyvédekhez, akik szolgáltatásaikat Olaszországban a díjszabás által rögzített tiszteletdíjak legalsó határából eredő összegnél alacsonyabb áron nyújtják.
- 61 Ennek ellenére ez a tilalom igazolható, amennyiben közérdeken alapuló kényszerítő indokra vezethető vissza, feltéve hogy alkalmas az általa elérni kívánt cél megvalósításának biztosítására, és nem lép túl az annak megvalósításához szükséges mértéken (lásd különösen a C-398/95. sz. SETTG-ügyben 1997. június 5-én hozott ítélet [EBHT 1997., I-3091. o.] 21. pontját és a fentiekben hivatkozott Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti ítélet 37. pontját).
- 62 Az alapeljárás tárgyát képező tilalomból eredő szolgáltatásnyújtás-korlátozást igazolandó az olasz kormány azzal érvel, hogy az ügyvédek közötti túlzott verseny olyan versenyhez vezethetne, amely a nyújtott szolgáltatások minőségének – különösen a bírósági eljárásokban jogalanyként eljáró, minőségi tanácsra szoruló – fogyasztókkal szembeni romlását idézné elő.

- 63 A Bizottság szerint nem áll fenn semmiféle okozati viszony a tiszteletdíjak alsó határának rögzítése és az ügyvédek által nyújtott szakmai szolgáltatások magas színvonala között. Valójában az állami helyettesítő intézkedések, különösen az ügyvédi hivatás gyakorlásának szabályai, a szakmai etika betartását lehetővé tevő fegyelmi szabályok, valamint a polgári felelősségi szabályok – az ügyvédi hivatást gyakorlók által nyújtott szolgáltatások magas színvonalának ezen intézkedések által biztosított fenntartása révén – állnak közvetlen ok-okozati összefüggésben az ügyvédek ügyfeleinek védelmével, valamint az igazságszolgáltatás megfelelő működésével.
- 64 E tekintetben emlékeztetni kell arra, hogy egyrészt a fogyasztók védelme – különösképpen az igazságszolgáltatással kapcsolatosan eljáró személyek által nyújtott szolgáltatások címzettjei –, másrészt pedig a gondos igazságszolgáltatás védelme olyan célkitűzések, amelyek olyan közérdeken alapuló kényszerítő indokoknak tekinthetők, amelyek igazolhatják a szolgáltatásnyújtás szabadságának korlátozását (lásd e tekintetben a C-3/95. sz. Reisebüro Broede ügyben 1996. december 12-én hozott ítélet [EBHT 1996., I-6511. o.] 31. pontját és a hivatkozott ítélkezési gyakorlatot, valamint a C-124/97. sz., Läära és társai ügyben 1999. szeptember 21-én hozott ítélet [EBHT 1999., I-6067. o.] 33. pontját) azon kettős feltétel esetén, hogy az alapeljárás tárgyát képező nemzeti intézkedés alkalmas az általa elérni kívánt cél megvalósításának biztosítására, és nem lép túl az annak megvalósításához szükséges mértéken.
- 65 A kérdést előterjesztő bíróság feladata annak az alapeljárásban történő eldöntése, hogy szolgáltatásnyújtás szabadságának a nemzeti szabályozás által bevezetett korlátozása tiszteletben tartja-e e feltételeket. Ennek érdekében az alábbi pontokban meghatározott tényezőket kell majd figyelembe vennie.
- 66 Különösen meg kell vizsgálnia, hogy létezik-e összefüggés a tiszteletdíjak mértéke és az ügyvédek által nyújtott szolgáltatások színvonala között, és hogy különösen a tiszteletdíjak alsó határának rögzítése olyan arányos intézkedés-e, amely alkalmas az általa elérni kívánt cél – vagyis a fogyasztók védelme és a gondos igazságszolgáltatás – megvalósítására.

- 67 Még ha igaz is, hogy a tiszteletdíjak alsó határát előíró díjszabás nem gátolja meg, hogy az ügyvédi hivatást gyakorlók közepes színvonalú szolgáltatást nyújtsanak, nem lehet eleve kizárni, hogy a díjszabás lehetővé teszi annak elkerülését, hogy az ügyvédek az olasz piachoz hasonló környezetben – amelyet, mint az előzetes döntéshozatalra utaló határozatból kiderül, az ügyvédi kamarába felvett és tevékenységet végző ügyvédek nagyon magas száma jellemzi – arra legyenek ösztönözve, hogy a szolgáltatások alacsonyabb áron való nyújtásában megnyilvánuló versenyt folytassanak, amely a nyújtott szolgáltatás színvonala romlásának kockázatával járhat.
- 68 Ugyancsak figyelembe kell venni mind a kérdéses piac fenti pontban kifejtett sajátos jellemzőit, mind e szolgáltatások sajátos jellemzőit, és különösen azt a tényt, hogy az ügyvédi szolgáltatásnyújtások területén általában információs aszimmetria áll fenn az „ügyfél-fogyasztók” és az ügyvédek között. Az ügyvédek ugyanis olyan magas szintű szakmai jártassággal rendelkeznek, amellyel a fogyasztók nem feltétlenül rendelkeznek, és ezért az utóbbiak nehezen tudják mérlegelni a nekik nyújtott szolgáltatások minőségét (lásd különösen A szakmai szolgáltatások terén fennálló versenyről szóló 2004. február 9-i bizottsági jelentést [COM(2004) 83 végleges, 10. o.]).
- 69 Azonban a kérdést előterjesztő bíróságnak azt is vizsgálnia kell, hogy az ügyvédekre vonatkozó szakmai – különösen a szervezeti, minősítési, etikai, felügyeleti és felelősségi – szabályok önmagukban véve nem elegendőek-e a fogyasztók védelmére és a gondos igazságszolgáltatásra irányuló célok megvalósítására.
- 70 Figyelembe véve a fentieket a C-94/04. sz. ügyben feltett negyedik és ötödik kérdésre azt a választ kell adni, hogy az olyan szabályozás, amely abszolút módon tiltja a díjszabás által rögzített tiszteletdíjak legalsó határától való, megállapodásban rögzített eltérést – az alapeljárás tárgyát képező ügghöz hasonlóan – olyan szolgáltatások esetében, amelyek egyrésztől peres eljárással kapcsolatosak, másrészt ügyvédek által nyújthatók, az EK 49. cikkben előírt szolgáltatásnyújtás szabad-

ságának korlátozását képezi. A kérdést előterjesztő bíróság feladata megvizsgálni, hogy az ilyen szabályozás – tekintettel az alkalmazás konkrét megvalósulására – valóban megfelel-e fogyasztók védelmére és a gondos igazságszolgáltatásra irányuló céloknak, amelyek e szabályozást igazolhatják, illetve a szabályozás által előírt korlátozások nem tűnnek-e aránytalannak a fenti célkitűzésekhez viszonyítva.

A költségekről

- 71 Mivel ez az eljárás az alapeljárásban részt vevő felek számára a kérdést előterjesztő bíróság előtt folyamatban lévő eljárás egy szakaszát képezi, ez a bíróság dönt a költségekről. Az észrevételeknek a Bíróság elé terjesztésével kapcsolatban felmerült költségek, az említett felek költségeinek kivételével, nem téríthetők meg.

A fenti indokok alapján, a Bíróság (nagytanács) a következőképpen határozott:

- 1) Az EK 10. cikkel, EK 81. cikkel és EK 82. cikkel nem ellentétes az, hogy valamely tagállam olyan szabályozó intézkedést fogadjon el, amely a Consiglio nazionale forense-hez (országos ügyvédi kamarai tanács) hasonló ügyvédi szakmai kamarai szerv által készített tervezet alapján olyan díjszabást hagy jóvá, amely az ügyvédi hivatáshoz tartozó személyek tiszteletdíjainak alsó határát rögzíti, és amelytől elvben nem lehet eltérni sem az ügyvédi hivatást gyakorlók által nyújtható szolgáltatások, sem olyan szolgáltatások – mint például a peren kívüli szolgáltatások – esetén, amelyeket olyan gazdasági szereplő is nyújthat, akire a hivatkozott díjszabás nem alkalmazandó.

- 2) **Az olyan szabályozás, amely abszolút módon tiltja a díjszabás által rögzített tiszteletdíjak legalsó határától való, megállapodásban rögzített eltérést – az alapeljárás tárgyát képező ügghöz hasonlóan – olyan szolgáltatások esetében, amelyek egyrészt jogi jellegűek, másrészt ügyvédek által nyújthatók, az EK 49. cikkben előírt szolgáltatásnyújtás szabadságának korlátozását képezi. A kérdést előterjesztő bíróság feladata megvizsgálni, hogy az ilyen szabályozás – tekintettel az alkalmazás konkrét megvalósulására – valóban megfelel-e fogyasztók védelmére és a gondos igazságszolgáltatásra irányuló céloknak, amelyek e szabályozást igazolhatják, illetve a szabályozás által előírt korlátozások nem tűnnek-e aránytalanoknak a fenti célkitűzésekhez viszonyítva.**

Aláírások